

ОСВІТА ПЕДАГОГА

УДК 371.1

Т. Б. Волобуєва

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО АКТИВНОГО ПЕДАГОГА

Рівень майстерності вчителя завжди пов'язувався зі здатністю до творчо-пошукової роботи. У наш час руйнується консерватизм у педагогіці, що зумовлює інтенсивний пошук нових педагогічних технологій, оновлення змісту навчальних програм. Розвиток інноваційної активності виступає гарантом здійснення стратегій становлення і розвитку українського суспільства. Інноваційний потенціал педагогів має бути підґрунтям для гармонійного входження українського соціуму до світового простору. При цьому освітяни як специфічна соціально-демографічна група, що володіє великим інтелектуальним потенціалом, який уможливорює сприйняття, продукування і впровадження нового в життєдіяльність суспільства, традиційно розглядається як найбільш інноваційно здатна соціальна група.

Протягом останніх десятиріч у системі освіти України спостерігається характерна тенденція до посилення інноваційності навчально-виховного процесу. Однак, використання новітніх підходів не дасть очікуваних результатів без внутрішнього прагнення вчителя до змін, без його принципової переорієнтації на інноваційний підхід.

Актуальність проблеми інноваційної діяльності педагога визначається постійним зростанням вимог суспільства до освітян. Існує реальна суперечність: з одного боку є законодавча та наукова база щодо інноваційних підходів вирішення проблем сучасної освіти (інноваційна діяльність регламентована відповідними нормативними документами: Законами України „Про інноваційну діяльність”, „Про наукову та науково-технічну діяльність”, „Про авторське право і суміжні права”, „Про науково-технічну інформацію”, „Про наукову та науково-технічну експертизу” тощо), з іншого – цей процес гальмується недостатністю підготовки вчителів до створення та впровадження інновацій.

Проблематика загальної педагогічної інноватики є предметом наукових досліджень К. Ангеловські, Х. Барнета, Дж. Бассета, Х. Білла, С. Болена, К. Вазіної, Д. Гамільтона, Н. Гросса, Л. Даниленко, Р. Едем, В. Кваші, М. Кларіна, В. Лазарева, О. Лоренсова, В. Николко, С. Полякова, О. Попової, М. Поташника, А. Хабермана, Д. Чен, Н. Юсуфбекової та ін. Так, філософські засади інноваційної педагогічної діяльності розкривають В. Николко та ін., теоретичні основи – К. Ангеловські, Х. Барнет, Х. Білл, Н. Гросс, Л. Даниленко, Л. Подимова, С. Поляков, О. Попова, М. Поташник, В. Сластьонін, Н. Юсуфбекова та ін. Соціокультурні аспекти освітніх нововведень досліджують Л. Подимова,

В. Сластьонін та ін., соціально-психологічні питання розповсюдження інновацій у педагогічному співтоваристві аналізують Е. Роджерс, Л. Струценко, А. Хон та ін.

Серед праць українських і зарубіжних учених, присвячених розгляду окремих аспектів проблеми формування готовності вчителів до інноваційної професійної діяльності, відзначимо, у першу чергу, монографію Л. Подимової та В. Сластьоніна, кандидатські дисертації М. Дуки, Н. Крицької, І. Протасової, Ю. Рудинової, Л. Сєдової, Л. Струценко. У них певною мірою розв'язуються завдання виявлення теоретико-методологічних і практичних засад формування готовності вчителів до інноваційної професійної діяльності. Зокрема, обґрунтовуються та експериментально перевіряються заходи, спрямовані на формування у педагогів позитивного ставлення до інноваційної професійної діяльності (Л. Струценко), розвиток дивергентного педагогічного мислення (Н. Крицька, Л. Сєдова), виявляються умови формування в освітян готовності до створення освітніх інновацій (М. Дука, Л. Подимова, І. Протасова, Ю. Рудинова, В. Сластьонін).

У дисертаційних дослідженнях українських науковців Н. Клокар, О. Козлової, Г. Кравченко та інших розглянуто питання становлення педагогічних працівників як суб'єктів освітніх інновацій в умовах післядипломної педагогічної освіти, виявлено фактори успішності інноваційної діяльності освітян.

Метою даної статті є створення та обґрунтування моделі інноваційно активного педагога.

Активність особи – це особливий вид діяльності або особлива діяльність, що відрізняється інтенсифікацією своїх основних характеристик (цілеспрямованості, мотивації, усвідомленості, володіння способами і прийомами дій, емоційності), а також наявністю таких властивостей як ініціативність і ситуативність [5].

Дослідження психолого-педагогічної літератури дозволило встановити, що проблему активності особистості та напрямків її формування в процесі навчальної діяльності досліджували психологи: М. Й. Боришевський, Н. П. Галкіна, Ю. А. Міславський, Р. О. Пономарьова, А. В. Кульчицька, а також педагоги: Є. В. Антіпова, В. Є. Гурін, П. І. Ключник, А. Г. Комков, Л. С. Кулигіна, В. І. Лозова, С. Г. Собко тощо.

Незважаючи на активізацію зусиль, націлених на вивчення окремих складових інноваційної діяльності педагога, комплексне дослідження теоретичних основ інноваційної активності ще не завершено.

Якщо адаптувати економічні внески до педагогічної діяльності, то в інноваційній активності педагога можна виділити дві складові. По-перше, вона повинна мати стратегічний характер, причому як у довгостроковій перспективі, так і стратегічній, навіть в реальному часі (оскільки різко збільшилася нестабільність зовнішнього середовища). По-друге, інноваційна повинна мати тактичний характер, тобто вона

повинна бути раціональною і за послідовністю дій, і за їх своєчасністю, що забезпечити необхідну (за ситуацією) їй динамічність [2].

У стратегічному плані інноваційна діяльність визначається наступними п'ятьма показниками:

- якістю інноваційної стратегії;
- рівнем мобілізації;
- інноваційного потенціалу;
- рівнем залучених ресурсів;
- рівнем методів і культури, що використовуються під час проведення інноваційних змін; обґрунтованістю рівня реалізованої інноваційної активності.

У тактичному плані інноваційна діяльність виражається двома показниками:

1. відповідністю нововведень до потреб часу;
2. швидкістю (темпом) дій і проведенням інноваційних змін.

Таким чином, зміст елементів ознаки „інноваційна активність” полягає в наступному:

1. Якість інноваційної стратегії. Відповідність стратегії місії-призначення і місії-орієнтації зовнішньому середовищу, потенціалу, цілям, іншим стратегіям освіти в цілому і навчального закладу зокрема.

2. Рівень мобілізації інноваційного потенціалу. Виявлена здатність залучення необхідного потенціалу, здатність привернути не лише очевидну і відому частину, але також приховану частину потенціалу, тобто здатність проявити вищу компетенцію під час мобілізації інноваційного потенціалу.

3. Рівень залучених ресурсів.

4. Методи, культура, орієнтири, що використовуються під час проведення інноваційних змін.

5. Обґрунтованість рівня інноваційної активності, що реалізовується. Той або інший рівень стратегічної та тактичної активності має відповідати стану зовнішнього середовища і стану навчального закладу. Різке необґрунтоване посилення активності може перетворити педагога на так званого „непотрібного героя”, а неадекватна пасивність прирікає його стати невдахою.

6. Відповідність нововведень викликам часу.

7. Швидкість (темп) розробки і реалізації інноваційної стратегії. Мається на увазі інтенсивність дій щодо створення і просування нововведень, проведення інноваційних змін.

Ми пропонуємо розглядати інноваційну активність як поєднання трьох стрижневих характеристик: інноваційної готовності, інноваційної діяльності та її результативності (*див. схему 1*).

Інноваційна активність учителя в певному випадку спрямована на вдосконалення власної педагогічної діяльності та діяльності всієї школи загалом. В інноваційній діяльності вчителями вирішуються завдання чотирьох основних типів:

- освоєння (впровадження) новацій;
- власної розробки новацій;
- проведення педагогічних експериментів;
- передачі власного досвіду і розробок.

Якщо вчитель входить до складу творчої групи, що реалізовує проект або проводить експеримент, то він вирішує в ній приватні завдання залежно від розподілу обов'язків у групі і форми організації її роботи.

В процесі вирішення загальних завдань інноваційної діяльності вчителі вирішують різні приватні питання:

- аналіз і виявлення проблем власної діяльності;
- аналіз і виявлення проблем діяльності груп, до складу яких входить учитель (наприклад, класних команд) і педагогічного колективу школи в цілому;
- пошук і оцінка інновацій;
- розробка інноваційних пропозицій;
- проектування нової моделі власної діяльності;
- участь у проектуванні майбутньої педагогічної системи школи;
- участь у розробці або самостійній розробці проектів;
- участь у розробці або самостійна розробка програм експериментів;
- аналіз і оцінка результатів реалізації проектів і експериментів;
- виконання проектів і програм експериментів тощо.

Учителі в своїй інноваційній діяльності можуть вирішувати різні за складністю завдання. Одні можуть зосередитися лише на вдосконаленні власної діяльності, а інші, поряд із цим, можуть брати активну участь у розвитку педагогічної системи школи в цілому.

Основні дії, які виконує вчитель у ході інноваційної діяльності:

- аналіз стану освітньої діяльності;
- пошук і оцінка інновацій;
- розробка пропозицій із впровадження новацій в освітню систему школи;
- проектування змін;
- впровадження інновацій;
- підготовка і проведення експериментів.

Всі перераховані дії мають складну структуру і самі складаються з безлічі різних за цілями дій.

Характер інноваційної діяльності вчителя залежить від умов, що існують у конкретній освітній установі, та, насамперед, від рівня його готовності до цієї діяльності.

Під готовністю до інноваційної діяльності надалі розумітимемо сукупність якостей учителя, що визначають його націленість на розвиток власної педагогічної діяльності та діяльності всього колективу школи, а

також його здатності виявляти актуальні проблеми освіти учнів, знаходити і реалізувати ефективні способи їх розв'язання [1].

Готовність педагога до інноваційної діяльності визначають за такими показниками:

- 1) усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;
- 2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;
- 3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність;
- 4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;
- 5) володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розробка нових.

Ці показники виявляються не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Зокрема, потреба у нововведеннях активізує інтерес до найсвіжіших знань у конкретній галузі, а успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи у взаємодії із тими, хто їх не сприймає.

Перша складова готовності вчителя до інноваційної діяльності – наявність мотиву включення в цю діяльність. Мотив додає сенсу діяльності людини. Залежно від змісту мотиву інноваційна діяльність може мати різні сенси для різних людей. Участь в інноваційній діяльності може сприйматися:

- як спосіб отримання додаткового заробітку;
- як спосіб уникнення можливої напруги в стосунках із керівництвом і колегами по роботі в разі відмови від участі;
- як спосіб досягнення визнання і поваги з боку керівництва і колег;
- як виконання свого професійного обов'язку;
- як спосіб реалізації свого творчого потенціалу і саморозвитку.

Відсутність мотивації свідчить про неготовність учителя до інноваційної діяльності з точки зору його спрямованості. Матеріальний мотив або мотив уникнення негараздів відповідають слабкій готовності до інноваційної діяльності. Високому рівню готовності до інноваційної діяльності відповідає зріла мотиваційна структура, в якій провідну роль відіграють цінності самореалізації та саморозвитку.

Спрямованість учителя на розвиток своїх професійних здібностей і на досягнення якомога кращих результатів – необхідна умова набуття інноваційною діяльністю сенсу цінності та мети, а не засобів для реалізації якихось інших мотивів. Будь-яка людина в професійній діяльності зможе досягати більш високого рівня майстерності лише змінюючись, лише освоюючи все нові способи діяльності і вирішуючи усе більш складні завдання. Працюючи тільки в режимі репродукції, відтворення вже освоєних колись способів діяльності, високим класним

професіоналом стати неможливо. Всякий, хто прагне досягти висот майстерності, повинен усвідомлювати, що дорога туди лежить через критичне ставлення до себе, до того, що досягнута, і пошуки шляхів і засобів розвитку своєї практики. Без усвідомлення участі в інноваційній діяльності, як цінності для себе особисто, не може бути і високої готовності до цієї діяльності.

Друга складова цієї готовності – комплекс знань про сучасні вимоги до результатів шкільної освіти, інноваційні моделі і технології освіти, інакше, про все те, що визначає потреби і можливості розвитку існуючої педагогічної практики. Чутливість учителя до проблем визначається перш за все тим, як він розуміє цілі шкільної освіти взагалі і з них виводить вимоги до результатів своєї роботи. Якщо ці вимоги не відповідатимуть найвищим стандартам, то і проблем в результатах своєї роботи вчитель бачити не буде. Так само вчитель, слабо орієнтований в інноваційних моделях освіти й інноваційних програмах та технологіях, не бачитиме недоліків педагогічної системи школи і своєї практики, можливостей їх усунення.

Та недостатньо лише знати про існування інноваційних освітніх моделей, програм, технологій. Щоб учитель міг добре орієнтуватися в просторі можливостей і міг зробити правильний вибір, він має добре розуміти умови їх ефективного запровадження. Будь-яка зміна в діяльності має бути не лише актуальною, але і реалістичною, тобто відповідною до реальних умов, що існують у даній школі. Якщо, наприклад, учитель хоче будувати свою роботу, реалізуючи технологію розвивального, проблемного або дослідницького навчання, а загалом педагогічний процес у школі будується за орієнтованою на знання моделлю, то він має усвідомлювати, що в цих умовах можливо лише часткове впровадження інноваційної технології (*див. схему 1*).

Третій компонент готовності вчителя до інноваційної діяльності – сукупність знань і способів вирішення завдань цієї діяльності, якими володіє вчитель, тобто компетентність у галузі педагогічної інноватики. Вчитель, добре підготовлений до інноваційної діяльності в цьому аспекті:

- володіє комплексом понять педагогічної інноватики;
- розуміє місце і роль інноваційної діяльності в освітній установі, її зв'язок із навчально-виховною діяльністю;
- знає основні підходи до розвитку педагогічних систем школи;
- здатний вивчати досвід учителів-новаторів;
- здатний критично аналізувати педагогічні системи, навчальні програми, технології та дидактичні засоби навчання;
- здатний розробляти і обґрунтовувати інноваційні пропозиції щодо вдосконалення освітнього процесу;
- здатний розробляти проекти впровадження новацій;
- здатний ставити цілі експериментальної роботи і планувати її;

- здатний працювати в робочих групах із створення проектів і проведення експериментів;
- здатний аналізувати і оцінювати систему інноваційної діяльності школи;
- здатний аналізувати і оцінювати себе як суб'єкта інноваційної діяльності.

Загальний рівень готовності вчителя до інноваційної діяльності є функцією від:

- рівня мотиваційної готовності;
- рівня компетентності в інноваційній освіті;
- рівня компетентності в педагогічній інноватиці.

Готовність до інноваційної діяльності в сучасних умовах – найважливіша якість професійного педагога, без наявності якого неможливо досягти і високого рівня педагогічної майстерності.

Інноваційна діяльність, як і будь-яка інша діяльність людини, може бути розвинена різною мірою. В. О. Сластьонін і Л. С. Подимова, характеризуючи ступінь сформованості інноваційної діяльності, виділили чотири рівні, перший з яких фактично визначає несформовану інноваційну діяльність [4].

Адаптивний рівень інноваційної діяльності вчителя характеризується нестійким ставленням до інновацій. Ставлення до нового індивідуально, система знань і готовність до їх використання в необхідних педагогічних ситуаціях відсутня. Технологічна готовність пов'язана з використанням свого досвіду. Професійно-педагогічна діяльність учителя будується за заздалегідь відпрацьованою схемою, алгоритмом, творча активність практично не виявляється, підвищення кваліфікації здійснюється через потребу у різних курсах. Новація освоюється лише під тиском соціальної середовища, як правило, на цьому рівні відбувається відмова від використання новацій у власній практиці.

Репродуктивний рівень відрізняється стійкішим ставленням до педагогічних новацій, виявляється прагнення до встановлення контактів із педагогами-новаторами, основний акцент робиться на задоволенні педагогічною діяльністю. Творча активність, як і раніше, виявляється в рамках відтворюючої діяльності, але з елементами пошуку нових рішень у стандартних умовах. Формується позитивна спрямованість потреб, інтересів до вивчення альтернативних підходів у навчанні та вихованні дітей; мислення характеризується копіюванням готових методичних розробок із незначними змінами у використанні прийомів роботи. Вчителями усвідомлюється необхідність самовдосконалення.

Евристичний рівень прояву інноваційної діяльності характеризується у загальному вигляді більшою цілеспрямованістю, стійкістю, усвідомленістю шляхів і способів введення новацій. Помітні зміни відбуваються в структурі технологічного компоненту, особистості педагога, що свідчить про його становлення як суб'єкта альтернативної концепції, технології або вмісту освіти. Маючи досить надійну

технологію, вчитель продовжує шукати і відкривати нові способи педагогічних рішень. У структурі педагогічного мислення важливе місце посідає рефлексія, емпатія, що забезпечують успішність упровадження інновацій, зменшення ризику і відторгнення новацій педагогічним співтовариством. Педагоги цього рівня завжди відкриті новому, беруть нову інформацію із спілкування з іншими групами.

Креативний рівень відрізняється високим ступенем результативності інноваційної діяльності, має високу чутливість до проблем, творчу активність. Позитивна емоційна спрямованість діяльності стимулює перехід до стійко перетворюючої, активно-творчої роботи. Технологічна готовність учителів набуває цілісного, методологічного характеру, особливе місце в її структурі посідають аналітико-рефлексивні уміння. В інноваційній діяльності педагогів важливе місце займають імпровізація, педагогічна інтуїція, творча уява, що забезпечують створення оригінальних авторських підходів до виховання дітей. У структурі особистості гармонійно поєднуються наукові і педагогічні інтереси та потреби. Високий рівень педагогічної рефлексії, творчої самостійності створює умови для ефективної самореалізації поза можливостями вчителя. Педагоги цілеспрямовано ставляться до пошуку відсутньої інформації. Нерідко вони виступають ініціаторами створення авторських шкіл, проведення семінарів, конференцій з інноваційної педагогіки. Вони охоче діляться педагогічним досвідом, добре володіють уміннями організації колективної дискусії, розв'язанням конфліктних ситуацій. Нерідко вони виступають ініціаторами створення авторських шкіл, проведення семінарів, конференцій з інноваційної педагогіки.

Результативність інноваційної діяльності розкривається через такі показники [3, с. 45]:

- створення авторської ідеї навчання і виховання;
- розробку змісту, планів і програм, методик, технологій;
- апробацію інновацій;
- розповсюдження освітніх інновацій;
- прояв інноваційної ініціативи.

Отже, школі, що розвивається, потрібен інноваційно активний педагог. Його головними характеристиками є висока інноваційна готовність та результативність інноваційної діяльності.

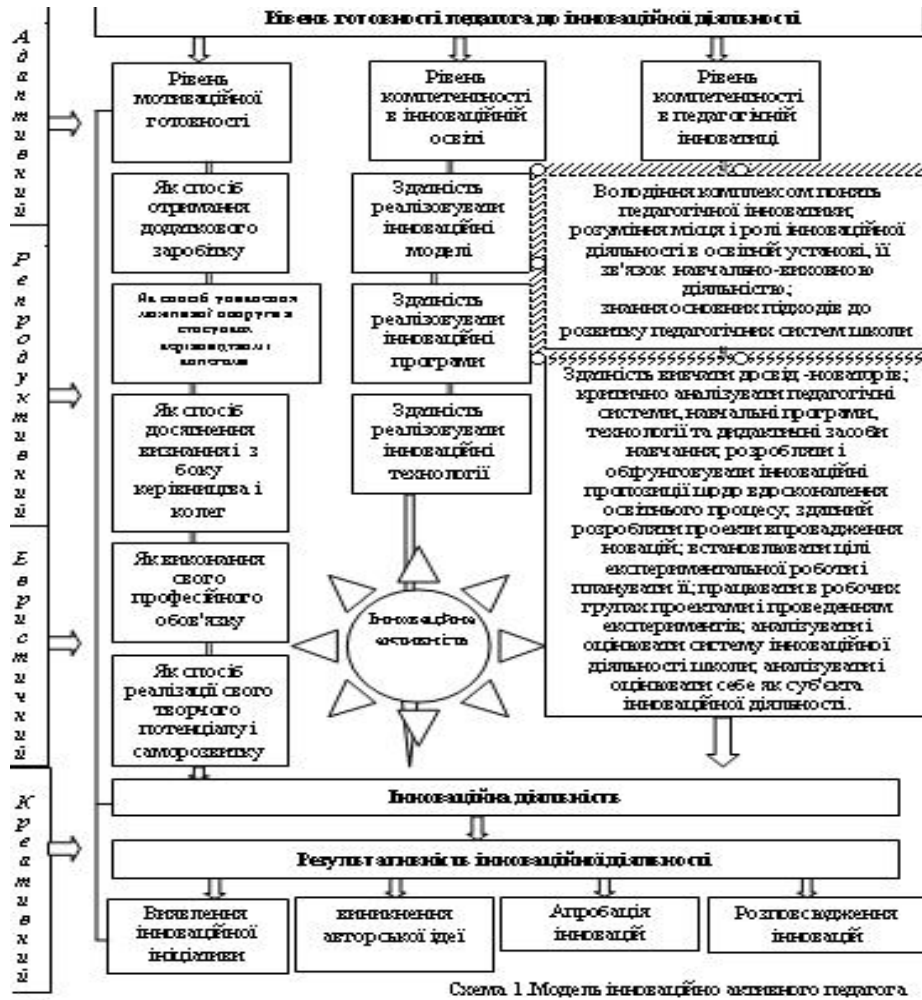

Схема 1. Модель інноваційно активного педагога.

Список використаної літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. [Електронний ресурс] / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – Режим доступу : http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/dichkivska_ip/part4/404.htm 2. **Инновационная** активность – сущность и пути повышения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jourclub.ru/3/165/> 3. **Касьянова О. М.** Моніторинг в управлінні навчальним закладом / О. М. Касьянова. – Х. : Вид. група „Основа”, 2004. – 96 с. (Б-ка ж-лу „Управління школою”; вип.1 (13). 4. **Сластенин В. А.** Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Педагогіка, 1997. – 348 с. 5. **Толковий** словник / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>

Волубєва Т. Б. Формування інноваційно активного педагога

У статті розглядається готовність педагога до інноваційної діяльності та пропонується модель інноваційної активності педагога.

Ключові слова: активність, інновації, модель.

Волобуєва Т. Б. Формирование инновационно активного педагога

В статье рассматривается готовность педагога к инновациям и предлагается модель инновационной активности педагогов.

Ключевые слова: активность, инновации, модель.

Volobuyeva T. B. Formation of Innovative Active Teacher

The article deals with teachers ability of to introduce innovations and suggests a model of innovative activity of the teachers.

Key words: activity, innovations, model.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378.011.3-051

Н. В. Карпінська

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Демократичні зміни в Україні зумовили виконання соціального замовлення на забезпечення доступності якісної освіти з гарантією професіоналізму, компетентності, працездатності педагогів. З цього приводу вчені зазначають, що група (творча інтелігенція, освітяни, медики, інженерно-технічні працівники), яка мала значний престиж у суспільстві, у 1990 – 2002 рр. поступово втратила його через невідповідність оплати праці [4, с. 59]. Зауважимо, що із творенням громадянського суспільства в Україні простежується позитивна тенденція змін у ставленні до освіти, національних цінностей, культури тощо. Освітянські кола пов'язують з ними великі надії щодо підвищення статусу вчителя в українському суспільстві. Адже вчитель виховує, навчає, плекає нову генерацію – громадянина демократичної держави, громадянина світу. Сучасний учитель має бути готовим до змін, що відбуваються під впливом глобалізаційних процесів у світі, здатним до систематичної праці над собою, до пошуку гнучких технологій навчання, ефективних методів, прийомів і форм організації педагогічної взаємодії. Нові виклики ставлять сьогодні перед майбутнім учителем нові вимоги щодо рівня його готовності до професійної педагогічної діяльності. Процес формування особистості майбутнього вчителя, його професійне становлення, успішність у педагогічній праці залежать від багатьох суспільних та культурних чинників, а також від власної активної діяльності.